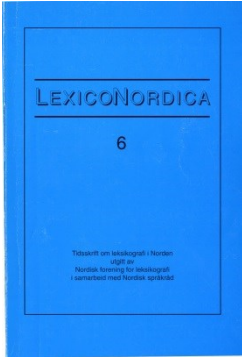

LexicoNordica

Forfatter:	Morten Pilegaard	
Anmeldt værk:	<i>Universitetsforlagets Store Medisinske Ordbok</i> . Oslo: Universitetsforlaget, 1998.	
Kilde:	LexicoNordica 6, 1999, s. 205-210	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Morten Pilegaard

Universitetsforlagets Store Medisinske Ordbok. Oslo 1998.

Den svenske medicinske ordbog *Medicinsk Terminologi* (6. udgave, 1997) udarbejdet af professor Bengt I. Lindskog, som er docent ved Lunds Universitet og professor i medicinsk historie ved Københavns Universitet er blevet oversat til norsk med titlen *Universitetsforlagets Store Medisinske Ordbok*.

Ordbogen er opbygget med forord, sproglig indledning, brugervejledning, oversigt over forkortelser, ordbogsliste, personregister, medicinske forkortelser og oversigt over rammeartikler. Den angives at indeholde mere end 30.000 opslagsord og mere end 70.000 medicinske termer, der er blandt de mest gængse, lægmand kan forventes at møde i sundhedsdebatten og ved kontakt med primære og sekundære sektorer i social- og sundhedssystemet. Ordbogen er med andre ord ikke en fagalordbog, der kan sammenlignes med de store monolingvale medicinske alordbøger (fx *Churchill's Illustrated Medical Dictionary*), eller en fagordbog, der dækker udvalgte områder (fx *Klinisk Ordbog*), eller en ordbog med et særligt temporalt og fagligt fokus (fx *Current Medical Talk. A Dictionary of Medical Terms, Slang and Jargon*). Den er et hybridprodukt. Dens formål er at bidrage til korrekt forståelse af medicinske fagords betydning, etymologi og oprindelse, hvilket anføres at være vigtigt, fordi der "har skjedd en rivende udvikling innen de medisinske og helsefaglige områdene i vår tid, og mengden af informasjon har økt i tilsvarende grad".

Ordbogens målgruppe er brugere i sundheds- og socialektoren, der har brug for en moderne og opdateret medicinsk ordbog. Anmeldelsens opgave er i forlængelse heraf at vurdere, om ordbogen lever op til dette formål, og den vil derfor fokusere på målkultur-justeringen, stavemåden, lemmaprofilen og betydningsforklaringerne, som skønnes at være elementer af særlig interesse for lægmandsbrugeren.

Målkulturjustering: Ordbogen er baseret på Lindskogs svenske ordbog, men er på en række punkter ændret og justeret til norske forhold. Det drejer sig primært om tilføjelse af norske organisationer og institutioner samt justering af artikler til norske lovbestemmelser, hvilket gør den yderst velegnet som monolingval ordbog for den påtænkte brugergruppe. Brugeren kan slå op og finde navnene på en lang række komitéer og organisationer, eksempelvis

Arbeidslivets Komité mod Alkoholisme og Narkomani
Arbeidstilsynet
Statens arbeidsmiljøinstitutt

Under disse lemmaer finder man dækkende og tilstrækkelige encyklopædiske artikler og henvisninger til relevante lovparagraffer. Ordbogen kommer dermed til ud over det rent receptive formål også at fungere som et muligt tekstproduktionsredskab ved eksempelvis oversættelse fra et fremmedsprog til norsk.

Stavningen, som er nøglen til termlokalisationen, er i overensstemmelse med norsk sprogpolitisk tradition overvejende norsk, selv om det medicinske fagområde mere end noget andet fagområde er præget af græske, latinske, engelske og mange andre låneord. Det medfører en række uhensigtsmæssigheder. Som konsekvens af dette fra redaktionen bevidste valg er mange latinske navne på lægemidler og operationer eksempelvis udeladt. Brugere, der ville ønske at anvende ordbogen for at forstå en lægejournal, der normalt er skrevet i en meget elaboreret kode med hyppig anvendelse af latinske betegnelser, er dermed afskåret fra hjælp fra denne ordbog, når det drejer sig om latinske betegnelser for medicinske og operative behandlinger. Omvendt vil brugeren ofte kunne finde latinske diagnostiske og anatomiske betegnelser. Henvisningsstrukturen kommer her lægmandsbrugeren til hjælp. Den er særdeles velfungerende og meget detaljeret, så hvis brugeren finder en latinsk betegnelse for en diagnose, kan vedkommende hurtigt via henvisningsstrukturen finde den norske betegnelse og få en betydningsforklaring. Der henvises med stor konsekvens mellem latinske/græske stavemåder og norske stavemåder ved de mange betegnelser, hvor såvel norske som ikke-norske termer er repræsenteret.

Ordbogen opererer således med to terminologiske grene – den norske og den græsk/latinske. I den norske term genfindes den oprindelige term (fx *sclerosis*), men ortografien og andre sproglige træk følger de norske regler mht. genus, fleksion, afledning mv., fx substantiv *en sklerose*, verbum *sklerosere*, adjektiv *sklerotisk*. Optræder ordet i sammensætninger, bibeholder ordbogen den latinske form, fx ved sygdomsbetegnelser (fx *sclerosis disseminata*), hvilket svarer til gængs praksis, omend det ikke er specielt brugervenligt, for termen kunne med den tilsigtede målgruppe in mente med lige så stor ret have været anført som *dissemineret sklerose* under en rede med *sklerose* som lemmaet. Man møder også hurtigt andre grænser med hensyn til de norske termer – specielt i forbindelse med afledninger eksempelvis af

cancer og *cervix*, der ikke bliver til *kanserogen* og *servikal*, men bibeholder den latinske ortografi svarende til *cancerogen* og *cervical*. Denne praksis er ikke specielt hensigtsmæssig for den almindelige bruger, som må lave hyppige og tålmodige opslag for at finde frem til det ønskede lemma og dets betydningsforklaring.

Hvor hybridord opstår som følge af mødet mellem norske og ikke-norske ord anvendes fuld sammenskrivning (fx *candidainfektion*). Ordbogen blander i vidt omfang de termtyper, man ser i fagsproget i dag, og som kan inddeles i følgende kategorier: rent latinske termer, rent norske termer og norsk-latinske hybridtermer, hvorunder hører en underkategori, hvis fornorskning er foregået ved amputation af den latinske endelse (fx *pneumoni*). Hertil kommer et stort antal anglo-saksiske termer. Ordbogen adskiller sig dermed beklageligvis ikke specielt fra andre medicinske ordbøger uanset dens normative ambition. Hvad denne ordbog lige som så mange andre fagordbøger mangler, og som i høj grad kunnet have bidraget til ordbogens nytteværdi for netop den angivne bruger, er detaljerede betragtninger over, hvilke termtyper der anvendes hvor i den medicinske dagligdag, ordbogen anføres at dække. Som bruger savner jeg en redegørelse enten i den sproglige indledning eller bedre i den enkelte ordbogsartikel for, hvordan konteksten påvirker brugen af norsk og/eller latinsk term. Hvornår bruger man norsk og hvornår latin eller andre ord ifm. anatomiske betegnelser, diagnostik, undersøgelses- og behandlingsprocedurer, symptomer, anomalier, følgevirkninger, etc. Hovedreglerne, som ordbogen bevidst eller ubevidst følger mht. lemmatisering såvel som placering af betydningsangivelser, er, for at give et enkelt eksempel, at rent latinske former dominerer i diagnostisk terminologi, specielt ved flerleddede termer og ved visse diagnoser, fx *morbus caeruleus* (som findes i ordbogen i modsætning til det noget hyppigere *morbus coeliacus*) og *abortus habitualis*, samt ved en række anatomiske betegnelser, specielt de flerleddede som fx *arteria temporalis*.

I den sproglige indledning gør forfatterne klart, at de ønsker at fremme den norske terminologivikling, så langt det lader sig gøre, og at de håber, at ordbogen vil have en normerende indvirkning på det medicinske fagsprog, således at norske ord efterhånden afløser den ikke-norske fagterminologi. Dette er en sprogpolitisk udmærket betragtning, og den følges op af næsten konsekvent angivelse af såvel låneord (fx *whiplash*) som norske afløsningsord (*nakkeslengskade*). Kriteriet for, hvor betydningsangivelsen anføres, er, om det norske afløsningsord har fundet anvendelse i den del af de faglige miljøer, som den forventede bruger (lægmænd) kommer i kontakt med, hvilket her vil sige såvel den primære som den sekundære sundhedssektors

patientflade. Angivelse af norske afløsningsord er dog ingenlunde gennemført, endsige gennemførlig. Der optræder således inden for alle områder særdeles mange anglosaksiske låneord uden norske afløsningsord, fx *left anterior hemiblock*, *lymphadenopathy-associated syndrome*, *long acting thyroid stimulator*, *left bundle branch block*, *low density lipoproteins*, etc. Det kan formentlig ikke være anderledes, og redaktionens sprogpoltiske ambition må ud fra en nøgtern betragtning også siges at have vanskelige betingelser, fordi termdannelsen inden for det medicinske område sker med en hastighed og i et omfang, hvor den relative andel af norske termer i det samlede norske medicinske vokabular må forventes at blive stedse mindre. WHO anslår således, at den medicinske viden for tiden fordobles hvert 8. år, og der dannes årligt hundredetusindvis af nye termer – hovedsageligt på engelsk, der har konsolideret sin stilling som videnskabernes lingua franca.

Ordbogens sproglige indledning indeholder en meget nyttig mindre oversigt over de latinske bøjningsendelser. I ordbogen angives de latinske ord i grundformen, dvs. nominativ singularis, efterfulgt af genitiv singularis og oplysninger om genus, hvorved man ud fra indledningens tabeller over bøjningsendelser kan finde samtlige bøjningsformer for ordet. Dermed er den kyndige bruger også godt hjulpet ved afkodning af de sammensatte latinske termers betydning.

Termrepræsentationen. Ordbogen angiver ikke klart, hvilke områder og hvilke specialer og grenspecialer den dækker, men en afsøgning af udvalgte termområder viser god repræsentation inden for såvel de store områder (medicin, kirurgi, patologi, odontologi mv.) som de mere specialiserede områder (fx neurologi, psykologi, psykiatri mv.), og de vigtigste termer inden for de respektive områder findes i ordbogen. Tager vi eksempelvis et almindeligt medicinsk område, der berører en stor del af befolkningen, som gigt (*arthritis* eller i Universitetsforlagets Store Medisinske Ordbok stavet på norsk *artritt*), finder vi følgende sammensatte termer i reden med *artritt*:

artritt:

arthritis crystallina se *krystallsynovitt*

arthritis mutilans -> *polyartritt*, *revmatoid artritt*

arthritis rheumatoides

arthritis urica se *urinsyre-gigt*

Dette er imidlertid kun et meget begrænset udvalg af de sammensatte diagnostiske termer, der optræder i langt mindre medicinske ordbøger som den danske Klinisk Ordbog, hvor man fx yderligere finder *arthritis*

allergica, arthritis deformans, arthritis haemophilica, arthritis rheumatoides juvenilis og mange flere. Dette kunne skyldes en manglende dybde i termrepræsentationen inden for givne områder i Universitetsforlagets Store Medisinske Ordbok. Det er imidlertid ikke nødvendigvis tilfældet. Når man ikke finder, hvad man søger i en rede, skyldes det, at lemmatiseringen følger lidt varierende principper, afhængigt af hvilken funktion termen har, og hvilken status (norsk eller latin) det første ord i den faglige ordforbindelse har, jf. ovenfor. Ser man således efter *arthritis rheumatoides juvenilis* under *artritt*, finder man ikke termen her. Men under *juvenil* finder vi den norske term *juvenil revmatoid artritt* med den indirekte henvisning til *polyartritt*, hvor vi finder *polyarthritis rheumatica*. Dette kan ud fra en umiddelbar betragtning synes uhensigtsmæssigt og forvirrende, og det kræver formentlig flittig brug af ordbogen i længere tid, før systematikken internaliseres. Dette problem modvirkes til dels ved, at brugeren hjælpes fint på vej ved hjælp af indrammede oversigtsartikler, der samler (næsten) alle termer inden for et givet område, fx *artritt*, og giver både latinske og norske former. Ordbogen synes derfor inden for det her undersøgte område at gå tilstrækkeligt i dybden i forhold til den tilsigtede målgruppe. Ikke desto mindre ville et værk som dette med gode sprogpoltiske og sprogpædagogiske tiltag have været endnu bedre, hvis der inden for hovedområderne havde været en fagsystematik, eller hvis de indrammede oversigtsartikler havde været fagsystematik i stedet for leksikografisk orienterede.

Et andet område, som ordbogen også dækker, er terminologien inden for psykologi. En nærmere analyse viser som for *artritt* en meget fin dækning på det overordnede niveau for så vidt angår de generelle termer (fx *krise*) samt de generelle termers underliggende niveau (fx *sjokkfase, reaksjonsfase, reparasjonsfase, nyorienteringsfase*). Men går vi et skridt længere ned har Universitetsforlagets Store Medisinske Ordbok sine begrænsninger. Den medtager eksempelvis kun betegnelsen for en enkelt af de fem mulige faser (*denialreaksjon*), der beskrives i en af de mest anvendte teorier i sundhedssektoren vedr. krisereaktioner blandt terminalpatienter. Denne begrænsning hænger formentlig sammen med brugergruppen. Ordbogens force må naturligt være dens bredde. På bekostning af dens dybde.

Betydningsforklaringer: Ordbogsartiklen indeholder ud over de etymologiske oplysninger og henvisninger ordforklaringer af varierende omfang. En række termer har ganske korte definitionslignende forklaringer, fx

afagi manglende evne til å svelge

Modsat denne korte betydningsforklaring gives der til andre lemmaer meget udførlige betydningsforklaringer i form af encyklopædiske artikler, som vist i uddrag for *afasi*

afasi... manglende taleevne, tap (helt el. delvis) av evnen til å meddele sig gjennom språket el. motta meddelelser fra mennesker, (vanligvis) med bibehold av intelligens og uten skade av perifere syns-, hørsels- og taleorganer. **1. Motorisk** el. **ekspressiv afasi** manglende evne til å finne ord...**2. sensorisk** el **impressiv afasi** manglende evne til å forstå ord...**3...4...5... 6...7...8...**

I hovedparten af ordbogsartiklernes betydningsforklaringer suppleres flittigt med henvisninger til andre lemmaer med nærmere forklaring af de ord, der indgår i betydningsforklaringen – selv hvor betydningsforklaringen er omfattende og har encyklopædisk karakter. Under lemmaet *celle*, hvis betydningsforklaring løber over en halv spaltenside, henvises (med symbolet > og henvisningsordet i kursiv) således til ikke mindre end 15 andre lemmaer. I uddrag

celle Cellen er omgitt av en >*cellevegg* (cellemembran), som omslutter > *cellekjerne* og > *cytoplasma*. Kjernen inneholder > *kromosomer* med den > *genetiske* (arvelige) koden i > *deoksyribonukleinsyre* som styrer > *celledelingen* slik at ...

Betydningsforklaringerne er affattet på velformuleret, præcist "almindeligt" norsk med de mere tekniske og latinske betegnelser i parentes. Sproget er let tilgængeligt og forklaringerne er nøje afgrænset og tilpasset målgruppen på fremragende vis. Der anvendes kun i sjældne tilfælde kompliceret fagsprog og henvises i så fald altid til et norsk ord med passende betydningsforklaring. Ordbogen er derfor et særdeles velegnet receptionsredskab for den tiltænkte målgruppe og vil også kunne bruges af ansatte i social- og sundhedssektoren.

Konklusion: Universitetsforlagets Store Medisinske Ordbok er på trods af problemerne med at lokalisere termene en særdeles god ordbog, som formentlig vil imødekomme et konkret behov hos den tilsigtede og veldefinerede målgruppe. Dens betydningsforklaringer er fremragende.